

פתיחה למסכת נזיר

ואיל לשלמים, ומצות ורקיקי מצות הבאים עם השלמים, ולאחר מכן הותר נדר נזירותו. נטמא הנזיר בטומאת מת תוך זמן נזירותו – לאחר שנטהר ככל טמא מת בהזאה ביום השלישי וביום השביעי ובטבילה, הריהו מגלח שיער ראשו, ומביא ביום השמיני שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחת לעולה, וכבש בן שנתו לאשם. וחזור ומונה ימי נזירותו מראשיתם.

כמו רוב דיני התורה, גם הלכות המפורשות היטב בתורה אינן מפורטות דיין עד כדי מתן פיתרון לכל הבעיות המרובות והמסובכות הנוצרות כאשר רוצים ליישם את הדברים הללו הלכה למעשה. ומסכת זו באה לברר ולפרש את עיקרי הנושאים של הנזירות כפי שהם מתרחשים בפועל.

כאמור הנזירות היא סוג מסויים של נדר. אין היא בגדר חובה המוטלת על אדם, והיא חלה רק כאשר הוא מקבל על עצמו מרצונו נדר זה. ואולם שלא כשאר הנדרים, אין הגדרת מהותו של נדר זה תלויה ברצון הנודר, אלא דיניה מפורשים ומוגדרים בתורה עצמה, לכן, משעה שקיבל עליו נזירות (אף אם קיבל עליו רק מקצת מדיני הנזיר) – חלים עליו כל דיני הנזיר. אכן, כאשר למשך ימי הנזירות תלוי הדבר בנודר, ובלבד שלא יפחות משלושים יום.

אחד מעיקרי נושאי של מסכת זו הוא לברר את פרטי דיני הנזירות שבמסגרת הלכות הנדרים, הן בדברים שהם דומים להם בכל, והן באלה שהם נבדלים משאר נדרים. כאשר אדם מקבל על עצמו נזירות ועושה זאת בניסוח בהיר ומדויק הדין הוא פשוט. אולם לעתים נוסח הנדר הוא מסובך ומעורפל וצריך ברור אם אכן היה כאן נדר נזיר, ולכמה זמן. פעמים שאדם נודר לא בלשון נזירות מפורשת אלא בכינוי (נזיק" במקום "נזיר" וכדומה) או בדרך קצרה מרמזת ("ידות") ויש לברר איזו לשונות מחייבות אותו. וכן כאשר נודר ואין הדבר ברור אם נתכוון לנזירות או לנדר אחר, וכן כאשר מקבל על עצמו נזירות למחצה. פעמים שאדם נודר בנזיר על תנאי, או שנודר בטעות, או כתוצאה של התערבות או כדי לאמת את דבריו – כל אלה צריכים ברור האם חלה עליו נזירות. כיוצא בזה יש לברר כיצד מתקיימת בנזירות רשותו של אדם להפר נדרי אשתו ובתו, אם קיבלו עליהן נזירות.

אמנם בתורה נתפרשה מהותו של נדר הנזירות, אך לא פורש לכמה זמן הוא חל. חכמינו קיבלו כי נזירות סתם היא בת שלושים יום, וכי אין נזירות בפחות משלושים יום. וכן קיבלו שיש גם נדר "נזירות עולם" – לכל ימי החיים, וכן סוג

מקומה של מסכת נזיר בסדר המשנה הרגיל¹ אחרי מסכת נדרים ולפני מסכת סוטה שבסדר נשים.

מבחינת תוכנה אין למסכת קשר עם סדר נשים², ואולם משום שפרשת נזיר בתורה (במדבר ו, א – כא) סמוכה בתורה לפרשת סוטה (שם פרק ה) סמוכה למסכת זו גם במשנה. מסכת זו כולה עוסקת בדיני הנזיר, ועל פי דברי התורה בענין זה מקצת עניינה בהלכות נדרים, מקצתה בהלכות קרבנות ומקצתה בדיני טומאה וטהרה.

הנזירות היא נדר מיוחד שאדם מקבל על עצמו, ונוהג בו לפי הגדרים והדרכים המבוארים בו בתורה. כמו נדרים אחרים עשוי אדם לנדור נדר נזירות מסיבות שונות; כדרך לכפר על עוון, כאמצעי להביע תודה לה' על חסד שגמל עמו, כאופן של ריצוי ובקשה – ולעתים גם מחמת כעס או הקנטה. כאשר הנזירות היא במיטבה, מתוך כוונת לב טהורה, הריהי נחשבת בגדר דרכי הקדושה ("כל ימי נזרו קדוש הוא לה" כלשון התורה³). הכינוי נזיר, מתייחס לאיש העושה כן משום שהוא מתנזר = מתרחק מדברים מסויימים, אך הוא מתפרש גם כמתייחס למי ששערות ראשו המגודלות הן "נזר אלקיו על ראשו"⁴, שהניזירותו הופכת להיות לו נזר = כתר. אמנם התורה לא אסרה לכל אדם לשחות יין או להיטמא למתים, אבל ההימנעות משני דברים אלה היא מתחומי הקדושה, כפי שאפשר ללמוד מכך שאין להיכנס למקדש אלא כאשר נמנעים מן השתיה ומיטהרים מן הטומאה (והכהנים מפני קדושתם אסורים בכל עת להיטמא למתים). ומי שמקבל על עצמו גדרים אלה, הריהו נעשה לפי שעה כאחד מכהני ה'⁵. הנזיר נקרא "נזיר אלקים"⁶, והכתוב משבח את ישראל באומרו "ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריהם לנזירים"⁷. לחז"ל יש שיטות ודעות שונות לענין הערכתה של הנזירות. אף שהימנעות משיכרות ומטומאה נחשבות לדעת הכל לנוהגים משובחים, היו שחשבו כי קבלת הדברים כאיסור גמור ומוחלט היא עצמה בגדר חטא. ומה גם שלעתים מתלווה לנדר הנזירות גם מחשבה פגומה או רצון להכעיס, ולא פעם גם חרטה על קבלת הנדר הזה. רק נזירות שנעשתה בשלימות הלב, מבלי כוונה זרה, נחשבת כמעלה גדולה, שבה אדם "מפליא לנודר".

עיקרי דיני הנזיר מפורשים בתורה: כאשר אדם מקבל עליו נדר נזירות הריהו נאסר במשך זמן נזירותו בשלושה דברים: אסור לו לגלח את שעריו, אסור לו לאכול ולשתות כל דבר היוצא מן הגפן, ואסור לו להיטמא למתים. השלים הנזיר את ימי נזירותו – הריהו מביא קרבנות: כבש לעולה, כבשה לחטאת,

5. ויש כבר במשנה (נזיר מו,א) דיון לגבי השוואת קדושת הנזיר והכהן הגדול.

6. שופטים יג, ה.

7. עמוס ב, יא. ראה סוף הלכות נזירות לרמב"ם.

1. אצל המאירי היא מסודרת אחרי מסכת סוטה, בסדר הפרשיות בתורה.

2. ובעיה זו כבר נידונה בראשית הגמרא במסכת נזיר.

3. במדבר ו, ח. ועוד בפרשה זו.

4. שם ז.

והאם הוא נענש משום שעובר על איסורי הנזירות. שאלה אחרת בדיני סתירת הנזירות היא האם דין זה של סתירה קיים רק בנזיר שעובר על איסור טומאה, או גם אם עבר על שאר איסורי הנזיר, ומה עונשו של העובר על איסורי נזיר פעמים אחדות.

בכל מקרה שאין הנזירות באה לידי השלמה, אם על ידי סתירת הנזירות או ביטולה מטעמים אחרים (על ידי הפרת נדר לאשה, או על ידי התרת הנדר על ידי חכם, מותו של הנזיר) מתעוררת שורה של בעיות ביחס לקרבנות. לעתים מפרש הנזיר את קרבנותיו לפני שהשלים את נזירותו וכאשר אין הנזירות מושלמת הרי יש קרבנות שאין להם מקריב, ויש בכך פרטי הלכה מרובים התלויים בדרך ההפרשה; אם הפריש רק כסף לצורך זה או בהמות ממש, אם פירש למה מיועד כל קרבן או הפריש בלא לפרש ("מעות סתומין"). וכן, האם מותר לאדם אחר להשתמש בקרבנות של נזיר מסויים לצורך נזירותו שלו. במסכת זו מבוארים גם עיקרי דיני קרבנות הנזיר והמעשים המתלווים להקרבנות, הן קרבנות שמקריב הנזיר שנטמא ("תגלחת הטומאה"), והן הקרבנות של נזיר שהשלים את ימי נזירותו ("תגלחת טהרה"). דינים אלה מבוארים במסכת נזיר רק בכללותם, והרבה פרטים הנוגעים בהם השייכים לפרטי הלכות הקרבנות מבוארים במקומותיהם – במסכתות זכחים ומנחות.

במסכת נזיר תשעה פרקים, ויש מהם העוסקים בנושא מוגדר אחד, ויש שדנים בכמה עניינים, העוברים מפרק אחד למשנהו. פרק ראשון "כל כינויי" – עוסק בלשונות הנזירות, בכינויי נזירות וידות נזירות, ובנדרי נזירות ואלה שהם לזמן קצר וארוך, עד לנזירות שמשון ונזירות עולם, וכן בדרכי התפסת הנזירות.

פרק שני "הריני נזיר" – דן בצד הכוונה הנחוץ לקבלת הנזירות, בנדרי שספק אם הם נדרי נזירות, וכן בנדרי נזירות שמועדיהם נכנסים זה בתוך זה.

פרק שלישי "מי שאמר" (ראשון) – עוסק בעיקר בסתירת הנזירות על ידי טומאה – מתי היא מבטלת הכל, ומתי גורמת שלא תחול נזירות, ובסתירתה על ידי טומאת ארץ העמים. פרק רביעי "מי שאמר" (שני) – מדבר בהתפסת נדרי נזירות ובהפרתם, ובשאלה מה עושים לקרבנות הנזיר שהופרשו ולא הוקרבו. וכן בהלכות שהאב מדיר את בנו בנזיר, והבן יורש קרבנות נזירות של אביו.

פרק חמישי "בית שמאי" – דן בנדרי (של נזירות או הקדש) שנעשו מתוך טעות, על תנאי, או מתוך חוסר ודאות. פרק ששי "שלשה מינין" – דן בהשוואת דיני שלשת איסורי הנזיר (בעיקר בתגלחת וביין), ובתגלחת הטומאה ותגלחת הטהרה.

פרק שביעי "כהן גדול" – עוסק בדיני טומאת המת לנזיר. פרק שמיני "שני נזירים" – דן בנזירים שניזירותם בספק, וכיצד הם מקיימים את נדרם.

פרק תשיעי "הגוים אין להם" – עוסק בשאלה על מי יכול לחול נדר נזירות, ובספיקות שיש בטומאות שונות.

מיוחד של נזירות – "נזירות שמשון", כעין זו שחלה על השופט שמשון (שהיא נזירות לעולם בשתיית יין וגילוח השיער, והיהר להיטמא למתים). ומכאן עולות שאלות מעשיות רבות – הן לגבי מי שנדר נזירות חלקית (חצי נזירות, שעה של נזירות), והן כמי שנדר כמה נדרי נזירות שזמנם חל זה בתוך זה. וכן ביאור ההבדל בין דיניהם של "נזיר עולם", מי שנדר נזירות לזמן ממושך ביותר ("לעולם"), ומי שנדר הרבה נדרי נזירות כזה אחר זה.

דין מיוחד אחר בנדר הנזירות נוגע לילדים קטנים; הלכה היא שהאב (ורק הוא) יכול להדיר את בנו בנזיר. וכן שגם ילד בגיל הסמוך וקודם לבגרותו ("שהגיע לעונת נדרים") יכול לנדור נדר זה.

גם שלושת איסורי הנזיר צריכים ביאור ופירוט, ויש שאלות רבות הנוצרות מחמת שינויי הנדרים והמאורעות.

הפשוט שבאיסורים החלים על הנזיר הוא האיסור לגלח את שעריו. אלא שיש צורך לברר האם הוא חל רק על גילוח (כמו לגבי השחתת הזקן) או על כל הסרת שיער. וכן, מה הוא השיעור בדבר, שאם עובר בזדון חייב עליו עונש מלקות. ועוד, פעמים שמסיכות שונות (בזדון או באונס, או מפני שחלה עליו מצד אחר חובה לגלח את שעריו) נחתך השיער, והשאלה היא האם יכול להשלים את ימי נזירותו בשיער מגולח. וכן כיצד תגלחת זו שלוקים עליה, ובאיזה דרך היא נעשית ומי הוא הלוקה על הגילוח, האם רק הנזיר עצמו המתגלח או גם אדם אחר המגלח אותו.

אף שהאיסור האחר החל על הנזיר מכוון בעיקרו כנגד שתיית היין⁸, מכל מקום כתורה נאסר לנזיר "כל אשר ייעשה מגפן היין"⁹, ויש צורך לברר האם חל איסור זה על כל חלק מן הגפן או על חלקים מסויימים בלבד, וכמו כן – מה הם השיעורים לגבי אכילה ושתייה בכל אחד מן הדברים האסורים לו, או של צירוף כמה דברים האסורים, ומה דינם של דברים שיש בהם רק תערובת מן האיסור.

הנזיר אסור להיטמא למתים, ואם נטמא מכל סיבה שהיא, אם בשוגג אם במזיד – בטלים ימי נזירותו, וצריך לחזור ולמנות מתחילה. טומאת המת חלה לא רק על ידי נגיעה במת שלם, אלא גם בדרכים רבות אחרות – במגע ובמשא, באוהל המת, וכן חלה טומאת המת גם על ידי מגע ומשא ואוהל של חלקים מן הגופה (אבר, עצמות, בשר ודם ועוד) וכן מתוך מגע בדברים שונים שנטמאו מחמת המת, או שיש בהם חשש (וגזירה) של טומאת המת. בגמרא מבררים אלו דברים המטמאים בטומאת המת נחשבים לענין הנזיר כמת ממש ומבטלים את נזירותו, ובאלו מהם אין נזירותו בטלה (למרות שהוא טמא). וכן, האם יש מקרים מיוחדים שבהם אף הנזיר צריך להיטמא למת.

בתורה מבואר כי הנזיר שנטמא במת סותר את ימי הנזירות שלו, ובגמרא דנים בצדדים שונים של הדבר: האם דין זה שווה בכל ימי הנזירות, או שמא יש הבדל בין זמנים שונים במשך הנזירות, וכן מה דינם של הימים לאחר מלאת ימי הנדר, לפני שהנזיר הותר (על ידי הקרבנות) מנדרו. כמו כן דנים בשאלה האם יכול אדם הטמא בטומאת מת לקבל עליו נזירות,

8. וכן לשון הכתוב "מיין ושכר זייר" (במדבר ו, ג), "ואחר ישתה הנזיר יין" (שם כ).

9. שם ו, ד.

